

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

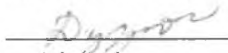
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСОВОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

ВИПУСКНА РОБОТА

на тему: Валютна безпека України: проблеми та шляхи їх вирішення

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ПМФ-23-1 групи,
спеціальності 081 «Право»

Звітна програма «Правове забезпечення фінансової безпеки держави»

(підпис)

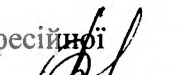
Дузенко Дмитрій Олександрович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Гарбінська-Руденко Альона Валеріївна к.ю.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Білоус Віктор Тарасович, д.ю.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансового та податкового права
протокол від «09» січня 2025 р. № 8.

Завідувач кафедри

(підпис)

Глух Марина Василівна, к.ю.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Реєстрація № 8 27.01.2025. [підпис]
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 07.01.2025. [підпис]
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту добре 11.02.2025. [підпис]
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: [підпис] М.В. Кармаліта
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: [підпис] М.В. Глух
(підпис) (ініціали, прізвище)

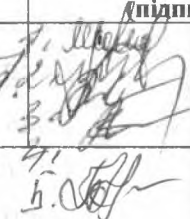
[підпис] В.Т. Білоус
(підпис) (ініціали, прізвище)

[підпис] А.В. Гарбінська-Руденко
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, головний членів секр (підп)
ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	20		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10			
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	35		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	40		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: головний членів секрета (підп)
40	C	добре	11.02.2023	

АНОТАЦІЯ

Валютна безпека України: проблеми та шляхи їх вирішення

Метою даної роботи є визначення стану валютної безпеки країни, дослідження міжнародного досвіду у цій сфері та удосконалення напрямів реалізації валютної безпеки в Україні.

Мета дослідження зумовила потребу у вирішенні таких основних завдань:

- висвітлити підходи до розуміння валютної безпеки;
- зазначити методологію дослідження валютної безпеки України;
- дослідити вплив валютної безпеки на фінансову безпеку держави;
- охарактеризувати забезпечення валютної безпеки держави, як важливої складової національної економічної безпеки в умовах світової глобалізації;
- проаналізувати пріоритети подолання загроз валютної безпеки держави у вирішенні проблемних питань щодо валютної безпеки.

Об'єктом магістерської роботи є валютна безпека України в умовах воєнного стану.

Предметом магістерської роботи є валютна безпека України: проблеми та шляхи їх вирішення. Було проаналізовано стан валютної безпеки України в сучасних умовах, окреслено виклики та загрози, які виникли у зв'язку із воєнним станом в країні. Визначено перспективні напрями підвищення стану валютної безпеки задля фінансової стабільності держави та її економічного розвитку.

Дана кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменувань на 5 сторінок). Загальний обсяг роботи становить 62 сторінки.

Ключові слова: фінансова система, валютна безпека, економічної безпеки, фінансові ризики, банківські системи.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2025 р.

Рік захисту роботи 2025 р.

ABSTRACT

Currency security of Ukraine: problems and ways to solve them

The purpose of this work is to determine the state of the country's currency security, study international experience in this area and improve the directions of implementing currency security in Ukraine.

The purpose of the study determined the need to solve the following main tasks:

- to highlight approaches to understanding currency security; – to indicate the methodology for studying currency security of Ukraine;
- to investigate the impact of currency security on the financial security of the state;
- to characterize ensuring currency security of the state as an important component of national economic security in the context of global globalization;
- to analyze the priorities for overcoming threats to currency security of the state in solving problematic issues regarding currency security.

The object of the master's thesis is the currency security of Ukraine in the context of martial law.

The subject of the master's thesis is the currency security of Ukraine: problems and ways to solve them. The state of currency security of Ukraine in modern conditions was analyzed, the challenges and threats that arose in connection with martial law in the country were outlined. Promising directions for improving the state of currency security for the financial stability of the state and its economic development have been identified.

This qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of sources used (45 items on 5 pages). The total volume of the work is 62 pages.

Keywords: financial system, currency security, economic security, financial risks, banking systems.

Year of completion of the qualification work 2025

Year of defense of the work 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ**

1.1. Підходи до розуміння валютної безпеки.....6

1.2. Методологія дослідження валютної безпеки України.....18

**РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

2.1. Вплив валютної безпеки на фінансову безпеку держави.....21

2.2. Забезпечення валютної безпеки держави, як важливої складової
національної економічної безпеки в умовах світової глобалізації.....32

**РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В ПОДОЛАННІ ЗАГРОЗ
ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....39**

ВИСНОВОК.....48

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....51

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабне вторгнення завдало знаного удару по економіці України. Розпочалися великі міграції зі сходу на західні частини території України та за кордон (відповідно до дослідження Організації Об'єднаних Націй кожен 5 українець виїхав за кордон), масові вбивства населення, удари по економіці, руйнування інфраструктури та енергетичної системи тощо.

Відносно за короткий час Україна в цілому та її громадяни змогли адаптуватися до нових викликів, що вимагали умови воєнного стану. Ми продовжуємо працювати над збереженням незалежності та забезпечені безпеки в середині держави.

У забезпеченні безпеки держави будь-якої країни важливу роль відіграють фінанси, а саме - валюта.

Валюта - це засіб грошового обігу країни, за допомогою якого можна оплатити певний товар чи послугу. Відносини, що виникають при цьому називаються валютними.

Валютні відносини являють собою фінансову сторону зовнішньої діяльності економіки України. Валютні відносини задіяні у сфері торгівлі, позик, інвестицій, надання фінансової підтримки тощо.

Валютна безпека - основна складова у забезпеченні роботи будь-якої держави. Перешкоди у цій сфері не дають змогу створити умови для економічного зростання країни. Отже у сучасному світі важливим є питання забезпечення валютної безпеки України у період воєнного стану та пошук напрямів вдосконалення цієї складової.

Багато зусиль та часу було вкладено різноманітними дослідниками та науковцями для дослідження теми валютної безпеки України. До таких можна віднести низку вітчизняних науковців: Ф. Журбу; Т. Старуха, Б.

Адаміка, О. Пасічника, О. Журавську, Н. Гаман, Т. Латковська, О. Шевчек, Л. Кравченко, І. Скорохода, О. Дзюблюк, С. Урбу, В. Толуб'яка, І. Заверуху, Є. Алісову, А. Качаліча, С. Давиденко, Г. Пастернака-Таранущенко, Б. Дерев'янську, та багато інших.

Насправді це не скінченний список, оскільки зараз випускається ще велика кількість таких наукових праць і я вважаю що у майбутньому їх буде набагато більше бо у питанні забезпеченні валютної безпеки України є куди працювати.

Мета та завдання роботи. Метою даної роботи є визначення стану валютної безпеки країни, дослідження міжнародного досвіду у цій сфері та удосконалення напрямів реалізації валютної безпеки в Україні.

Мета дослідження зумовила потребу у вирішенні таких основних завдань:

- висвітлити підходи до розуміння валютної безпеки;
- зазначити методологію дослідження валютної безпеки України;
- дослідити вплив валютної безпеки на фінансову безпеку держави;
- охарактеризувати забезпечення валютної безпеки держави, як важливої складової національної економічної безпеки в умовах світової глобалізації;
- проаналізувати пріоритети подолання загроз валютної безпеки держави у вирішенні проблемних питань щодо валютної безпеки.

Об'єктом роботи є суспільні відносини, що складаються в системі валютної безпеки.

Предметом роботи є валютна безпека України: проблеми та шляхи їх вирішення.

Методи роботи. У дослідженні для аналізу стану валютної безпеки України були застосовані такі методи дослідження, як: загальнонаукових методів (діалектичного, логічного (аналізу, синтезу, наукової абстракції, індукції та дедукції, структурно-системного тощо), так і спеціальних методів

(порівняльно-правового, статистичного, моделювання тощо), які ґрунтуються на принципах об'єктивного, всебічного та комплексного аналізу взаємозв'язків у вибраній галузі дослідження. Зокрема, використання діалектичного методу пізнання правової дійсності дозволило проаналізувати різні доктринальні підходи до визначення, правової природи валютної безпеки в процесі збору, систематизації та обробки аналітичної інформації для проведення досліджень, а також формулювання теоретичних висновків і пропозицій щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України (підрозділ 1.1, 2.1, 2.2, розділ 3), для систематизації використовувалися методи наукової абстракції, індукції, дедукції та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду організованого розвитку валютної безпеки (підрозділ 2.1, 2.2, розділ 3). Використання спеціального порівняльного методу дозволило проаналізувати низку статистичних даних, необхідних для оцінки стану, динаміки та висвітлити пріоритети подолання загроз валютної безпеки держави у вирішенні проблемних питань щодо валютної безпеки (підрозділ 2.1, 2.2).

Науково-практичне значення одержаних результатів. Було проаналізовано стан валютної безпеки України в сучасних умовах, окреслено виклики та загрози, які виникли у зв'язку із воєнним станом в країні. Визначено перспективні напрями підвищення стану валютної безпеки задля фінансової стабільності держави та її економічного розвитку.

Практичне значення полягає в можливості застосування наукових положень і висновків: у науково-дослідній сфері під час проведення теоретичних досліджень проблемних питань суб'єктів приватного права, під час підготовки навчальних курсів, написання підручників та навчальних посібників з цивільного й спортивного права; у практичній та правозастосовній сфері у навчальному процесі положення можуть бути використані в процесі викладання дисциплін із цивільного та спортивного права у вищих навчальних закладах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Підходи до розуміння валютної безпеки

Фінансова безпека країни залежить від ефективної валютної політики. Валютна політика являє собою взаємозв'язок економічних, правових та організаційних дій, що направлені на керування валютною сферою, що проводиться державою у міжнародних та внутрішніх економічних відносинах [1].

Для початку розглянемо визначення «валюта». Слово «валюта» походить від італійської мови «valuta», що в перекладі означає «вартість», «цінність» [2]. Тобто своїми словами - це міжнародна розрахункова одиниця, засіб обігу та платежу.

Сьогодні визначення «валюта» використовують у таких значеннях:

- Грошова одиниця країни;
- Іноземна валюта, що використовується у розрахунках, як засіб платежу;
- Умовна (міжнародна) валюта або засіб платежу.

Термін «безпека» походить з грецької мови «securitas» та означає «володіти ситуацією» [2].

В цілому валютна безпека держави залежить від безпеки ринку валюти. Для забезпечення валютної безпеки держави важливим є те, щоб чітко визначити її сутність. На сьогоднішній день немає єдиного чіткого визначення «валютна безпека», різні визначення можуть лише відображати окремі галузі, та не можуть слугувати остаточним трактуванням, при цьому всьому усі галузі залишаються не до кінця визначеними на законодавчому рівні, але про це пізніше.

Давайте розглянемо декілька визначень, щоб для себе визначити що ж таке валютна безпека.

Є багато визначень терміну «валютна безпека», в одному із таких визначень зазначено, що валютна безпека - це одна із складових фінансової безпеки. На Рис. 1.1. зображені складові фінансової безпеки.

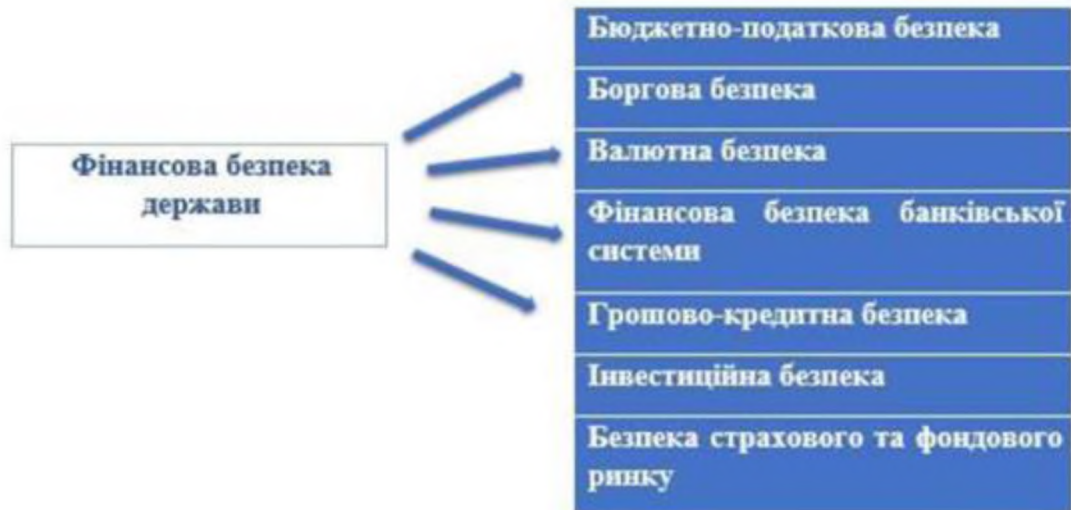

Рис. 1.1. Складові фінансової безпеки [3]

Фінансова безпека будь-якої держави пов'язана із її складовими, кожна з яких виконує свою ділянку роботи для функціонування цілісного організму – держави [3].

До прикладу, - бюджетна безпека забезпечує платоспроможність країни за допомогою місцевих бюджетів, які живлять державний бюджет, який у свою чергу здійснює розподіл своїх доходів на потреби держави. Також бюджетна безпека здійснює аналіз загроз, що впливають на фінансову стійкість країни, контроль за державним боргом та забезпечує відкритий доступ до інформації пов'язаної із бюджетом для громадськості [3].

Податкова безпека забезпечує надходження коштів шляхом податкових зборів та стягнень, що також живлять державний бюджет, впроваджує заходи для уникнення фінансових махінацій та злочинів в сфері оподаткування,

здійснює та поширює ведення звітності відповідно до міжнародних стандартів.

Боргова безпека у свою чергу займається внутрішнім та зовнішнім боргом держави з метою забезпечення стійкості фінансової системи, підтримки рівня платоспроможності та кредитного рейтингу країни. Також впроваджує заходи задля безпеки в цифровому середовищі.

Фінансова безпека банку спрямована на здійснення політики задля запобігання фінансовим ризикам та забезпечення стабільності банківських систем. Центральний банк здійснює контроль за усіма іншими банківськими установами, може втручатися у здійснення фінансових операцій, забезпечує прозорість банківської системи, щоб уникнути корупції на усіх рівнях [3].

Грошово-кредитна безпека відповідає за стійкість фінансової системи та функціонування грошового обігу в країні. Тісно пов'язана з монетарною політикою Національного банку України та наглядом за банківськими та фінансовими установами, регулює фінансовий ринок тощо.

Інвестиційна безпека держави функціонує за умов іноземних вкладів в країну інвесторами, що надає можливість розвинути науково-технічний та інтелектуальний потенціал країни.

В цілому інвестиційна безпека спрямована на забезпечення безпеки інвесторів та їхніх вкладень. Це здійснюється шляхом розподілу інвестицій між різними активами, дослідження ринку, встановлення чітких цілей для здійснення тих чи інших вкладень [3].

І остання складова фінансової безпеки - валютна безпека відповідає за стабільність та надійність національної грошової одиниці. Валютна безпека включає комплекс дій, що направлені на забезпечення ефективної роботи ринку валюти. До таких дій можна віднести:

- Стабілізація курсу національної грошової одиниці;
- Ліквідність та конвертованість фінансів;
- Зменшення ризиків коливань валютного обмінного курсу;
- Задоволення валютних потреб населення;

- Міжнародна співпраця;
 - Забезпечення валютних резервів країни;
- Розвиток експорту та імпорту товарів та інші [3].

Отже, можна зробити висновок, що валютна безпека - це важлива складова фінансової безпеки. Без стабільної грошової одиниці, достатнього обігу міжнародних резервів неможливо забезпечити захист національної валюти на міжнародних валютних ринках та створити умови для розвитку експорту товару за кордон, припливу в країну іноземного капіталу та інтеграції України до світової економічної системи.

В економічній літературі розрізняють: валютну безпеку держави, валютну безпеку суб'єктів господарювання і валютну безпеку громадян [3].

Валютна безпека держави - це курс національної грошової одиниці, що задовільнить населення і викликатиме довіру до державної валюти. Міцна національна грошова одиниця сприятиме розвитку вітчизняної економіки, що у свою чергу допоможе залучити більшу кількість інвестицій із за кордону. Адаптація економіки України до світової економічної системи сприятиме стабілізації обмінного курсу гривні на міжнародних ринках валюти [4].

Валютна безпека суб'єктів господарювання. Валютна безпека є важливою для суб'єктів господарювання, оскільки коливання валюти можуть вплинути на їхній прибуток та витрати, що у свою чергу впливають на їх конкурентоспроможність. Також, залежними є ті суб'єкти господарювання, що здійснюють інвестиції в іноземний капітал. Для зменшення коливань, держава забезпечує нормативно-правову базу валютної складової, регулює ринок валюти, накопичує валютні резерви.

Для громадян валютна безпека відіграє важливу роль у забезпеченні їхнього благополуччя. Стабільність національної грошової одиниці має вплив на: фінансові можливості у купівлі товарів та послуг, накопичення коштів та здійснення вкладів, зайнятість та доходи та у цілому на добробут населення.

Відповідно до визначення на сайті Національного банку України «валютна безпека - це ступінь забезпеченості держави валютними коштами,

достатніми для дотримання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу міжнародних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці, стан курсоутворення, який максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках і створює умови для розвитку експорту, припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи[4]».

На думку відомої вченої Белінської Я.В. «валютна безпека - це валютна система, що характеризується передбачуваністю динаміки обмінного курсу національної валюти, забезпеченістю валютного ринку, задоволення в іноземній валюті потреб держави, суб'єктів господарювання і населення [5]».

Цей підхід дозволяє визначити валютну безпеку, як стан надійності національної грошової одиниці.

Барановський О.І. говорить нам про те, що «валютна безпека - це умова утворення курсу валюти, що сприяє розвитку економічної системи країни [1].»

У правовому полі законодавцем закріплене таке визначення поняття «валютна безпека»: валютна безпека – це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. Саме так у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України тлумачиться це поняття [1].

Валютна безпека суб'єктів господарювання – це оптимально можливий за умов існуючих нормативно-правової бази, валютної політики держави, механізму валютного регулювання, інфраструктури валютного ринку рівень забезпеченості валютними коштами, достатній для розрахунків з бюджетною

системою, своїми контрагентами, соціально-економічного розвитку та накопичень.

Валютна безпека громадян – це стан, за якого їхні валютні надходження перевищують особисті витрати іноземної валюти. 66 Вивчення питання сутності валютної безпеки передбачає розгляд таких базових елементів, як об'єкт і суб'єкт валютної безпеки.

Для досягнення стабільності і конвертованості національної грошової одиниці необхідно мати досконалу нормативно-правову базу, чіткі валютні тактику і стратегію, розвинутий фінансовий ринок, розвинуті механізми реалізації валютних операцій. Валютна регламентація поширюється на певні складові валютної системи. Серед них виокремлюють такі складові – процес курсоутворення, виконання платіжної функції іноземною валютою на внутрішніх ринках країни, діяльність комерційних банків та інших структур на валютному ринку, здійснення міжнародних платежів за поточними операціями платіжного балансу, ввезення і вивезення валютних цінностей через державний кордон, формування та використання золотовалютних резервів [4].

Для детального вивчення сутності валютної безпеки необхідно розглянути такі елементи, як об'єкт та суб'єкт валютної безпеки.

До об'єктів валютної безпеки належать: обмінний курс національної грошової одиниці, попит та пропозиція іноземної валюти, обсяг міжнародної валюти, стан платіжного балансу та розмір зовнішнього боргу країни.

До суб'єктів валютної безпеки належать: Національний банк України, уряд, Міністерство фінансів України, Митна служба та інші резиденти та/або нерезиденти, що здійснюють валютні операції через уповноважені установи.

Український валютний ринок займається купівлею-продажем валюти у безготівковій та готівковій формі, іноземної готівки та металів.

На валютному ринку має перевагу національна економічна політика тому це важливий механізм роботи державної політики та національної безпеки держави. Контроль над валютним курсом позитивно впливає на

збільшення обсягів виробництва, у тому числі це дасть можливість збільшити експорт товарів за кордон, що у свою чергу є вагомим фактором розвитку економіки країни. Валютна безпека будь-якої держави має фундамент, який є основою для її розвитку [3].

Основним механізмом створення безпечного рівня валютної системи вітчизняної економіки є валютне регулювання, суть якого в державному регулюванні через уповноважений нею орган, спрямований на регламентацію розрахунків та послідовність здійснення операцій з валютними цінностями.

Отож, валютне регулювання являє собою набір дій, що спрямовані на контроль за ринком валюти в середині країни. До основних таких дій можна включити:

1. Валютні обмеження;
2. Фіксація курсу валюти;
3. Інтервенції на ринку валюти;
4. Управління валютними резервами;
5. Монетарна політика;
6. Валютні інвестиції.

Для досягнення економічної безпеки в країні ключову роль відіграє валютна стабільність. Такої думки дотримувались ряд учених, як: Мандаль Р., Обсвельд М. та Тейлор А. У свої працях вони робили акцент на стійкій національній грошовій одиниці для ведення міжнародної торгівлі, зростання економічних показників країни та зменшення ризиків. Круглан П. та Обсвальд М. вбачали у контролі за капіталовкладеннями стабільну валюту та фінансову безпеку країни [6].

Також для досягнення валютної безпеки в країні важливою умовою є: монетарна політика, забезпечення достатнього рівня резервів іноземної валюти, нагляд за банківськими установами та ринками, розвиток торговельної політики, управління інфляційними процесами та державним боргом, розвиток фінансового ринку та забезпечення його ефективності та стабільності, адаптація до міжнародного економічного середовища тощо.

Економіка будь-якої країни постійно зазнає випробувань, таких, як: зниження внутрішнього валового продукту країни; зростання інфляції; бюджетний дефіцит; брак державних фінансів; вплив капіталу з країни; боргова залежність; соціальна напруженість тощо.

Рівень валютної безпеки можна оцінити за допомогою загальних показників, таких, як: обсяг валютних резервів країни, стабільність національної грошової одиниці, рівень інфляції, надійність фінансової системи, стан зовнішніх фінансових зобов'язань, розподіл ресурсів між різними економічними галузями для зменшення ризиків та залежності від конкретного сектору, експорт та імпорт товарів та послуг, політичної стабільності в країні [4].

Є щонайменше десяток показників, що можуть описати стан валютної безпеки держави. Дані індикатори в сукупності дозволяють оцінити стан валютної безпеки України та здатність уникати нестабільних ситуацій чи адаптуватися до них. Валютна безпека є ключовим елементом розвитку економіки країни. Вона впливає на усі сфери економіки. Розвинута економіка у свою чергу дозволить залучити більшу кількість інвесторів та забезпечити підвищити рівень життя громадян [7].

Важливим завданням Національного банку України та інших органів державного управління в сфері валютної безпеки є постійний контроль за системою показників задля визначення відхилень від норм, рівень небезпеки, що зумовлюють ці відхилення та попередження органів державного регулювання та суспільства про валютні дисбаланси та наростання валютної кризи.

Основними загрозами валютній безпеці України є: високий рівень неоподаткованої діяльності, зростання інфляції та дефіцит платіжного балансу бюджету, зменшення нагромадження основного капіталу, зростання рівня безробіття, несприятливий інвестиційний клімат в країні, високий рівень державного боргу, неконтрольовані еміграційні процеси та політична

нестабільність, в тому числі через воєнні дії на території країни,- це реальний збиток завданий економіці та фінансам держави.

Цей збиток можна досягнути за допомогою загальноекономічної, матеріальної або фінансової оцінки. Аналіз загроз валютній безпеці країни не можливий без поділу загроз на конкретні групи під певним фактором та відокремлення реальних та потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз.

Отож, валютні загрози можна поділити на конкретні групи для кращого розуміння та здійснення контролю ризиками. До прикладу, до політичних загроз можна віднести: зміни в монетарній та фіскальній політиці; торгівельне суперництво задля отримання більшого прибутку; на сучасному досвіді можемо спостерігати також введення санаційних обмежень проти конкретної країни, підприємства чи людини; політична нестабільність в середині країни; дипломатичні відносини з сусідніми країнами, що можуть бути як у збиток, так і на користь, якщо вміти їх правильно застосовувати; переведення економічних реформ та інші [5].

До економічних загроз можна віднести: незахищеність банківської системи; дефіцит фінансів; економічна нестабільність на світовому рівні; торгівельний дефіцит; високий рівень інфляції; зміна цін на ринках сировини; втручання в обіг валюти центральних банків.

Фінансові загрози є важливим компонентом загроз валютної безпеки, до якого відносять: несприятливий інвестиційний клімат; нестабільна ситуація на ринку валюти; велика частка державних зобов'язань; збільшення частки фінансової злочинності та корупції; зміни в міжнародних стандартах тощо.

Також можуть виникати технічні загрози, до яких входить: кібератаки на фінансові установи; стрімкі зміни в технологічному середовищі; недостатньо захищені дані; недоліки або помилки в робочих програмах.

Соціальні та культурні загрози пов'язані із появою конфліктів на соціальному рівні, що можуть стосуватися: етнічних питань, культурної спадщини; соціально-економічної нерівності.

Економічні загрози, до яких відносять: підвищення рівня інфляції в країні, геополітичні конфлікти; зовнішня нестабільність та події, що несуть негативні наслідки; збільшення безробіття; нестабільна політична ситуація.

Та останнім підвидом є легальні аспекти, що мають на меті забезпечити стабільність та довіру на ринку валюти, зменшити корупцію [3].

Поділ загроз є в нагоді не лише для визначення потенційних ризиків, а й для розробки плану управління ними.

На рівень валютної безпеки має вплив багато чинників, серед основних загроз валютній безпеці України можна назвати: ріст зовнішнього боргу країни; вплив іноземних інвестицій, капіталу; високий рівень доларизації економіки; недосконала валютна політика; часті коливання курсу валюти; порушення правил при валютних операціях; втручання міжнародних організацій, радників до валютної політики України.

Великий вплив капіталу з України спостерігався з моменту повномасштабного вторгнення. Це спричинило загрозу для національної безпеки. Та за допомогою чіткої монетарної політики Національного банку України, результати якої ми можемо спостерігати у звіті за 2022 рік, наша держава змогла повною мірою захистити фінансову систему, зберегти стабільність та довіру громадян.

З настанням воєнного стану Національний банк України був вимушений адаптуватися до нових умов роботи. Необхідно було здійснити заходи задля зміцнення до викликів тривалої війни економіки, та у будь-який момент бути готовим інтегрувати економіку в європейський простір після її закінчення. Основним завданням Національного банку України у цей період було:

1. Захистити курс валюти та стабілізувати національну грошову одиницю та заощадження громадян;
2. Не допустити спекуляцій на внутрішньому готівковому ринку валюти, зменшити непродуктивний вплив капіталу;

3. Структурувати роботу не банківських фінансових установ та надавачів платіжних послуг[7].

Отже, ключовим у визначенні валютної безпеки є поняття стійкості валютної системи, під яким розуміється стан, у якому валютна система ефективно виконує свої ключові функції та здатна протистояти різним загрозам. Межі між внутрішніми та зовнішніми загрозами не завжди мають чіткий характер, часто загрози визначають одна одну. Внутрішні загрози є результатом розвитку внутрішніх суперечностей у національній економіці та породжуються переважно неадекватною грошово-кредитною та валютною політиками, недосконалістю законодавчої бази, прорахунками органів влади, помилками, зловживаннями та іншими відхиленнями щодо регулювання валютної системою держави. Тривале збереження внутрішніх загроз без проведення ефективної економічної політики робить країну більш вразливою також до зовнішніх загроз.

Забезпечення валютної безпеки держави базується на механізмі, який містить такі елементи: всесторонній моніторинг економіки з метою виявлення і прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз; вироблення порогових, гранично допустимих значень показників (індикаторів), перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і валютну кризу; діяльність держави щодо виявлення і запобігання ендегенним і екзогенним загрозам валютній безпеці.

Аналіз загроз валютній безпеці держави передбачає визначення їх джерел у зовнішньому та внутрішньому середовищі, визначення ступеня небезпеки шляхом розрахунку показників (індикаторів) стану валютної сфери, які в кількісній формі відображають виклики валютній стабільності, мають високу чутливість та велику сигнальну здатність попереджувати суспільство, державу та суб'єктів ринку про вірогідність наростання валютних дисбалансів і розгортання валютної кризи.

Одним із найважливіших документів у цій сфері є Закон України «Про валюту та валютні операції» [8] У зв'язку з прийняттям Закону України «Про

валюту та валютні операції» структура валютного законодавства зазнала суттєвих змін. Так, вказаним законом було визнано нечинними Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» та Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Окрім цього, він закон припинив дію вищезазначених указів Президента України. Також вказаним законом були внесені зміни, зокрема, до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Митного кодексу, Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закону України «Про національний банк України» тощо [7].

Зазначений закон визначає систему валютного законодавства, до якої, окрім нього, входять Конституція України, інші закони України (зазначені вище, які не втратили чинність), а також нормативно-правові акти, прийняті відповідно до цього нього.

Отже, враховуючи зазначені зміни, основу нового валютного законодавства України складають Закон України «Про валюту і валютні операції», а також підзаконні акти Національного банку України — вісім основних постанов Правління Національного банку, які замінили попередню базу нормативно-правових актів у сфері валютного регулювання.

Підсумовуючи викладене, поява нової системи валютного законодавства відбулася внаслідок консолідації величезного масиву заплутаних та скасування (визнання нечинними) застарілих нормативно-правових актів різних рівнів, які не відповідали ні вимогам сучасного стану валютного ринку, ні запитам фізичних осіб та суб'єктів господарювання. Реформування валютного законодавства знайшло відображення у прийнятті Закону України «Про валюту та валютні операції», який став основним нормативним актом, що визначає валютне регулювання в Україні; а також у прийнятті основних постанов Національного банку України, які впорядкували та спростили здійснення валютних операцій.

1.2. Методологія дослідження валютної безпеки України

Теорія держави і права, як методологічна наука загального характеру, відіграє ключову роль у забезпеченні єдності методології досліджень і розробки нових методичних підходів. Її завданням є впровадження ефективних алгоритмів досліджень для застосування як у загальнотеоретичних, так і в галузевих правових аналізах. Однак, сучасний стан методології правових досліджень демонструє певні недоліки, які впливають на якість отриманих результатів, особливо в галузі валютної безпеки.

Аналіз методологічних підходів виявляє плутанину між категоріями «методологічний підхід», «метод» і «методологія». Зокрема, методологічні принципи формують загальний напрямок дослідження, але не визначають конкретні методи збору чи обробки даних. Тому важливо розрізняти методологічні підходи, які задають парадигму дослідження, та методи, що виконують функцію інструментів аналізу [9].

Теорія держави і права є методологічною основою для наукових досліджень, у тому числі досліджень валютної безпеки. Ця основа забезпечує інтеграцію методів і принципів дослідження, що дозволяє формувати нові підходи та алгоритми їх використання. Важливо розмежовувати поняття «методологічний підхід», «метод» та «методологія». Методологія охоплює стратегії дослідження, визначає систему методів, їх роль і взаємозв'язок у зборі та обробці даних. Методи, у свою чергу, є інструментами для отримання конкретних даних [10].

Методологія дослідження валютної безпеки України має базуватися на класичній триступеневій структурі:

Загальнонаукові методи, зокрема діалектичний, логічний (аналіз, синтез, наукова абстракція, індукція, дедукція), структурно-системний, які забезпечують всебічний аналіз явищ у сфері валютної безпеки.

Приватно-наукові методи, що розроблені в межах правової науки, як-от порівняльно-правовий метод. Вони дозволяють враховувати специфіку правової регуляції валютних відносин [1].

Спеціальні методи, які запозичені з інших галузей, таких як соціологія, статистика чи економіка. Наприклад, статистичний метод сприяє збору та аналізу кількісних даних про стан валютного ринку, а метод моделювання — оцінці потенційних загроз валютній безпеці.

У контексті валютної безпеки, застосування наукової методології дозволяє забезпечити репрезентативність отриманих даних та перевірність результатів. Наприклад, «антропологічний» чи «державницький» підходи можуть бути використані для визначення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на фінансову систему держави.

Вітчизняна теорія права пропонує різні підходи до класифікації наукових методів. Наприклад, Оржинська виділяє три основні групи методів:

1. Універсальні методи (філософські, наприклад, діалектика).
2. Загальнонаукові методи, які застосовуються в різних галузях знань.
3. Спеціальні методи, які використовуються в конкретних науках (наприклад, статистичні чи психологічні) [12].

У межах дослідження валютної безпеки, використання діалектичного методу дозволяє розкрити динаміку змін у валютній політиці України, логічний метод забезпечує систематизацію даних, а спеціальні методи (порівняльно-правовий, статистичний) дозволяють аналізувати стан валютного ринку.

Актуальність міждисциплінарного підходу для дослідження валютної безпеки зумовлена глобалізаційними процесами. Застосування кібернетичних, математичних і соціологічних методів дозволяє враховувати вплив технологічного прогресу, економічних факторів та соціальних змін на валютну безпеку. Водночас важливо забезпечити комплексне використання наукових підходів, збагачення методологічного інструментарію, що включає експериментальні та моделювальні методи.

Для аналізу валютної безпеки України необхідно залучити такі групи методів:

1. Загальнонаукові: діалектичний, логічний (аналіз, синтез, індукція, дедукція).
2. Спеціальні: порівняльно-правовий, статистичний, моделювання.
3. Експериментальні: моделювання сценаріїв валютних криз, аналіз впливу міжнародних санкцій.

Методологія дослідження валютної безпеки України базується на інтеграції загальнонаукових і спеціальних методів, що дозволяє здійснювати комплексний аналіз цього явища. Важливим є вдосконалення методології використання конкретних методів, зокрема розширення експериментального компонента та впровадження інноваційних інструментів. Лише такий підхід забезпечить репрезентативність отриманих даних, достовірність результатів та сприятиме формуванню ефективної системи валютної безпеки України [13].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Вплив валютної безпеки на фінансову безпеку держави

Відповідно до п. 2. ч. 3 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року до фундаментальних національних інтересів належить сталий розвиток економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення [17]. Цим Законом визначається, що державна політика у сфері національної безпеки та оборони ґрунтується на забезпеченні воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної та екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо. Отже, економічна безпека є складовою національної безпеки країни і від її стану залежать обороноздатність країни, її військовий потенціал і, як наслідок, захист національних інтересів, а також соціальний захист населення.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Міністерством економічного розвитку і торгівлі України [7], до складових елементів структури економічної безпеки віднесено виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну та фінансову безпеку. Фінансова безпека, у свою чергу, містить такі складові: 1) банківська безпека; 2) безпека небанківського фінансового ринку; 3) боргова безпека; 4) бюджетна безпека; 5) валютна безпека; 6) грошово-кредитна безпека.

Фінансова безпека є основною складовою економічної безпеки, оскільки охоплює всі галузі матеріального виробництва та забезпечує обіг грошей. Існують різноманітні трактування її змісту та структурних

складових. Переважно серед складових фінансової безпеки держави виділяють бюджетну безпеку, боргову безпеку, грошово-кредитну (монетарну) безпеку, валютну безпеку, інвестиційну безпеку, банківську безпеку та безпеку небанківського фінансового сектору (фінансову безпеку страхового та фондового ринків) [18, с. 104 - 105].

Нині виокремлюють значну кількість загроз економічній безпеці держави, а саме: недосконалість бюджетної політики та нецільове використання коштів бюджету; переважно фіскальний характер системи оподаткування; значні розміри державного й гарантованого державою боргу, проблеми з його обслуговуванням; різкі зміни рівня цін і курсу національної валюти; невисокий рівень капіталізації банківської системи, невеликі обсяги довгострокового банківського кредитування та завищений рівень відсоткових ставок за кредитами, що також пов'язано зі створенням протидії загрозам - ризикам неповернення кредитів; неспроможність банків до акумулювання коштів і довгострокового кредитування; криміналізація та масштабний відтік капіталу в тіньовий сектор і за кордон тощо. Також загрозу для економічної безпеки України становлять обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; суттєва залежність від експортно-імпоротної діяльності; погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунку поточних операцій; значна залежність від зовнішніх кредиторів; вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави; нестабільність і недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері; нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків і відтік капіталу за кордон; відтік капіталу за кордон унаслідок погіршення інвестиційного клімату; низький рівень бюджетної дисципліни й незбалансованість бюджетної системи; збільшення обсягу державного боргу; недостатній рівень золотовалютних резервів; значний рівень доларизації економіки; істотні коливання обмінного курсу національної валюти, не зумовлені дією макроекономічних факторів; недостатній розвиток фондового

ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку; недостатній рівень капіталізації фінансової системи [19, с. 9].

Поняття фінансової безпеки повинно взаємодіяти із загальним поняттям національної безпеки країни; визначати фінансову безпеку як складову економічної безпеки; мати власний зміст, що відрізняє її проблеми від проблем загальноекономічного характеру. Взаємозв'язок різних напрямів безпеки держави від її фінансової складової визначається дуже просто - відсутність достатніх фінансових ресурсів призводить до недофінансування найважливіших заходів, з іншого боку, - існує загальний взаємозв'язок між різними видами безпеки, що знаходить конкретний вираз у різних за своїм економічним характером явищах і процесах. Основною метою фінансової безпеки держави є постійне підтримання ефективного стану фінансової системи.

Фінансова безпека держави є складною, яка включає взаємопов'язані компоненти. Досліджуючи питання компонентів фінансової безпеки держави, необхідно виділити такі основні елементи: об'єкт, суб'єкт, принципи, напрями, загрози (внутрішні та зовнішні).

З урахуванням підходів до визначення сутності фінансової безпеки можна визначити, що об'єктом фінансової безпеки держави є її фінансова система в цілому, яку досліджують з погляду функціонального, статистичного, нормативно-правового підходів, а також усі її сфери та ланки. Відповідно до сегмента фінансової системи, ланками фінансової безпеки держави є: бюджетна, боргова, банківська, валютна, грошово-кредитна, небанківських фінансових ринків (фондового та страхового). В наукових джерелах досить повно досліджені відповідні компоненти фінансової безпеки держави. Доцільно зазначити, що всі перераховані ланки фінансової безпеки взаємопов'язані між собою, взаємообумовлені один одним і орієнтовані на забезпечення фінансової стійкості держави [18].

Суб'єктами, які забезпечують фінансову безпеку держави, є, в першу чергу, органи державної влади, управління та самоврядування: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Державна казначейська служба України; Національний банк України; Державна податкова служба України; Національна поліція України, суди загальної юрисдикції; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування та інші. Окремо доцільно виділити Службу державного фінансового моніторингу, на яку покладено виконання функцій фінансової розвідки і яка є національним центром для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації, про відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. У 2021 році створено новий орган, який можна віднести до суб'єкта економічної, в тому числі й фінансової безпеки - Бюро економічної безпеки. Це орган, на який покладено завдання протидіяти правопорушенням, які посягають на фінансову безпеку держави [18].

В сучасних умовах відбувається перехід від системи фінансової безпеки, покликаної обслуговувати виключно інтереси держави, до системи, яка прагне гармонійно поєднати інтереси громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій, установ, галузей, регіонів, держави, суспільства.

Отже, фінансову безпеку можна визначити як стан, як процес, як різнорівневу систему та, нарешті, як багатофакторну категорію. Якщо ж характеризувати різнорівневі елементи фінансової безпеки, слід зазначити, що специфіка їх змісту залежить від особливостей інтересів кожного окремо взятого елемента.

Важливою умовою створення й ефективного забезпечення фінансової безпеки є визначення й безумовне дотримання принципів

В умовах військового часу зросли загрози фінансовій безпеці держави. З точки зору Власюка О. С. «загрози фінансовій безпеці України - це сукупність наявних і потенційно можливих явищ і чинників, що

дестабілізують фінансову сферу, проявами чого є різке падіння ВВП, порушення процесу формування та розподілу централізованих фондів держави, дестабілізація банківської системи, знецінення національної валюти й дефолт за суверенними боргами; зростання рівня тінізації економіки» [20, с. 34].

Акімова Л. М. визначає, що «загрози фінансовій безпеці доцільно розглядати як наявні та потенційно можливі явища й чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України у фінансовій та економічній сферах» [21, с. 229].

Аксьонова Т. С. вважає, що такі визначення загроз не показують повної картини бачення проблеми [22, с. 134]. З погляду науковця, загрозами фінансової безпеки є загрози безперебійності роботи усіх її складових. При цьому необхідно враховувати, що «проблеми фінансової безпеки стають актуальними у часи фінансових криз як в окремо взятій державі, так і в контексті глобальних змін, коли відбувається «стиснення» фінансових ринків і посилюється конкуренція за обмежені обсяги ресурсів, доступ до яких отримують лише ті країни, платоспроможність яких не викликає сумнівів» [23, с. 67].

Загалом для нашої держави характерними є загрози, пов'язані зі слабкістю фінансової системи, недостатньо ефективним її регулюванням і контролем. У Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 [24], узагальнено основні внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці України в сучасних умовах. Значний вплив на фінансову безпеку зумовили також реагування на виклики пандемії, що вимагало проведення радикальних заходів, які спричиняють шоковий вплив на національну економіку; тривала гібридна агресія проти України а в сучасних умовах і кровопролитна війна, яку розв'язала російська федерація.

Щоб здобути перемогу у війні, необхідно багато ресурсів, у тому числі й фінансових. До початку широкомасштабної війни зменшилися доходи

бюджету, фінансова ситуація в країні погіршилася у зв'язку з пандемією. Чим довше буде тривати війна, тим гостріше стоятиме питання фінансової безпеки. До індикаторів, які визначають рівень фінансової безпеки відносять: розмір внутрішнього валового продукту, бюджетного дефіциту, обсяг державного боргу та міжнародних валютних резервів. У процесі розгляду цих індикаторів важливим є пошук компромісу щодо забезпечення витрат на оборону країни, дотримання показників дефіциту бюджету, обслуговування державного боргу, соціального захисту населення.

Стійкість і конвертованість національної валюти є неодмінним атрибутом фінансової безпеки держави, суб'єктів господарювання, громадян. Умовами досягнення реальної стабільності і оборотності є: досконале валютне законодавство, обґрунтована валютна стратегія, ефективна валютна політика, чітка валютна система, наявність валютних угод, функціональний валютний ринок.

Недосконалість валютного законодавства, відсутність до недавнього часу повноцінної національної валюти, належного обсягу і складу валютних резервів, нормального валютного паритету, умов конвертованості, продуманої валютної політики, дієвого валютного контролю призводили до безсистемності і зростання загроз безпеці в цій дуже важливій для життєдіяльності нашої держави сфері [3].

В літературі прийнято розрізняти валютну безпеку держави, валютну безпеку суб'єктів господарювання і валютну безпеку громадян. Обґрунтуванню суті поняття «валютна безпека» присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців. Аналіз дефініцій, розроблених українськими та зарубіжними вченими на основі різних підходів до визначення сутності валютної безпеки, а також її тлумачення в нормативно-правових актах дозволять уточнити та конкретизувати зміст поняття «валютна безпека» [25].

Найбільш комплексно до обґрунтування суті поняття «валютна безпека» підійшов у своїй монографії «Фінансова безпека» О. І.

Барановський. На думку вченого, валютна безпека держави – це: – ступінь забезпеченості її валютними коштами, достатній для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці; – стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, широкомасштабного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи і максимально захищає від потрясінь на світових валютних ринках [26].

Заслуговує на увагу й думка Я. А. Жаліло, згідно з якою валютна безпека розглядається як стан валютної системи, що характеризується передбачуваністю динаміки обмінного курсу національної валюти, збалансованістю валютного ринку, задоволенням в іноземній валюті потреб держави, суб'єктів господарювання й населення [27]. Однак, як нам видається, розуміння «валютної безпеки» як валютної системи, яка характеризується передбачуваністю динаміки обмінного курсу національної валюти, збалансованістю валютного ринку, задоволенням в іноземній валюті потреб держави, суб'єктів господарювання й населення, запропоноване Я. В. Белінською, є найбільш вдалим [28].

Як, зазначалось у правовому полі законодавцем закріплене таке визначення поняття «валютна безпека»: валютна безпека – це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. Саме так у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України тлумачиться це поняття [25].

Для досягнення стабільності і конвертованості національної грошової одиниці необхідно мати досконалу нормативно-правову базу, чіткі валютні

тактику і стратегію, розвинутий фінансовий ринок, розвинуті механізми реалізації валютних операцій. Валютна регламентація поширюється на певні складові валютної системи. Серед них виокремлюють такі складові – процес курсоутворення, виконання платіжної функції іноземною валютою на внутрішніх ринках країни, діяльність комерційних банків та інших структур на валютному ринку, здійснення міжнародних платежів за поточними операціями платіжного балансу, ввезення і вивезення валютних цінностей через державний кордон, формування та використання золотовалютних резервів.

Вивчення питання сутності валютної безпеки передбачає розгляд таких базових елементів, як об'єкт та суб'єкт валютної безпеки [29]. До об'єктів валютної безпеки належать обмінний курс національної грошової одиниці, кон'юнктура валютного ринку, обсяги міжнародних резервів, стан платіжного балансу, розміри зовнішнього боргу. Суб'єктами валютної безпеки є Національний банк України, уряд, Міністерство фінансів України, Митна служба та інші органи державного регулювання, що мають відповідні повноваження у сфері валютного регулювання, уповноважені банки, підприємства – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, домогосподарства.

Ключовим у визначенні валютної безпеки є поняття стійкості валютної системи, під яким розуміється стан, у якому валютна система ефективно виконує свої ключові функції та здатна протистояти різним загрозам. Межі між внутрішніми та зовнішніми загрозами не завжди мають чіткий характер, часто загрози визначають одна одну. Внутрішні загрози є результатом розвитку внутрішніх суперечностей у національній економіці та породжуються переважно неадекватною грошово-кредитною та валютною політиками, недосконалістю законодавчої бази, прорахунками органів влади, помилками, зловживаннями та іншими відхиленнями щодо регулювання валютної системою держави. Тривале збереження внутрішніх загроз без

проведення ефективної економічної політики робить країну більш вразливою також до зовнішніх загроз [25].

Одним із першочергових завдань при створенні та забезпеченні системи валютної як складової цілісної системи фінансової безпеки держави має визначення загроз валютній складовій фінансової безпеки країни.

До загроз валютній безпеці країни належать:

- низький рівень довіри до національної валюти і значна підвладність валютного ринку спекулятивним настроям;
- тривале існування негативного сальдо платіжного балансу або, навпаки, значне позитивне сальдо, зумовлене масованим надходженням іноземних спекулятивних капіталів;
- специфічна структура зовнішньої торгівлі, коли в експорті домінують товари з низьким вмістом доданої вартості, а в імпорті - з високим. Це порушує еквівалентність зовнішнього обміну країни;
- недостатній рівень інституційного розвитку валютної сфери, насамперед у сфері термінового сегмента валютного ринку та системи інструментів страхування валютних ризиків;
- низька ефективність методів дисконтної політики, що позбавляє центральний банк можливості впливати на зовнішню ціну валюти (валютний курс) шляхом коригування її внутрішньої ціни (відсоткової ставки);
- висока інфляція, яка підриває купівельну спроможність національної валюти і створює передумови для її подальшої девальвації;
- незбалансовані (відкриті) валютні позиції суб'єктів валютних відносин (наприклад, створення банками довгих валютних позицій з метою накопичення валюти для майбутніх платежів призводить до виникнення дефіциту іноземної валюти на національному валютному ринку та девальвації національної валюти), необхідність стримування ревальційного/девальваційного тиску з боку потоків капіталу;
- невважена бюджетна політика. По-перше, надмірна складова соціальних видатків може стимулювати сукупний попит, який буде

задовольнятися за рахунок масованого надходження імпорту; по-друге, фінансування потреб бюджету за рахунок реалізації державних цінних паперів нерезидентам на внутрішньому ринку посилює загрозу відпливу капіталу з країни за несприятливого розгортання подій;

- прискорена лібералізація регулювання руху капіталів, що може зумовити неконтрольований рух короткострокових спекулятивних капіталів, нестабільність яких загальновідома;

- прорахунки у політиці управління міжнародними резервами, їх нестача загрожує неспроможністю країни обслуговувати свої зовнішні борги, тоді як їх швидке нарощування шляхом викупу іноземної валюти може супроводжуватися випуском грошової маси в обіг і стимулюванням інфляційних процесів;

- недостатня прозорість у сфері реалізації валютної політики; – недосконала правова база [30].

Велику небезпеку для економіки країни становлять правопорушення у валютній сфері, такі як порушення вимог до проведення валютних операцій, незаконне використання валютних рахунків, неповернення валютної виручки з-за кордону.

Також може мати негативні наслідки для валютної безпеки держави втручання МФО у валютну політику. Вимоги міжнародних фінансових організацій повинні відповідати національним фінансовим та соціальним інтересам. Це вимагає розроблення та законодавчого затвердження відповідної правової бази взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями.

У світовій практиці налічується більше десятка показників (індикаторів), які характеризують стан валютної безпеки держави [31]. Таким чином, чинний режим курсоутворення та показники, які відображають динаміку валютного курсу, девальвацію (ревальвацію) національної грошової одиниці, обсяг валютних резервів та їх достатність, рівень доларизації економіки, ступінь довіри до національної валюти, характеризують не лише

ефективність валютно-курсової політики країни, але і рівень фінансової безпеки в цілому та її валютної складової зокрема й виступають основними індикаторами її оцінки.

Наведені граничні значення індикаторів стану валютної складової фінансової безпеки держави є обґрунтованими й не утворюють перекосів розвитку фінансової та економічної системи в цілому.

У свою чергу перевищення порогових значень створює загрозу національним інтересам (низькі інфляційні очікування, прийнятний рівень доларизації економіки тощо), які мають тісну кореляційну залежність виходячи із тріади кватерніону: Національні цінності – Національні інтереси – Національні цілі. В умовах розгортання глобалізаційних процесів підтримання належного рівня фінансової безпеки все більшою мірою залежить від ефективного розв'язання валютних проблем. Методи та інструменти вирішення цих проблем перебувають у сфері дії валютної політики, яка об'єднує комплекс взаємопов'язаних економічних, правових, організаційних заходів щодо регулювання валютної сфери, що реалізуються державою у сфері як міжнародних, так і внутрішніх економічних відносин [3].

Отже, сьогодні валютний складник фінансової безпеки України перебуває під впливом низки зовнішніх та внутрішніх загроз, таких як:

- небезпечна структура зовнішнього боргу;
- загрозливий рівень доларизації економіки;
- неефективна структура золотовалютних резервів;
- недосконалість валютно-курсової політики;
- незаконні дії з валютними цінностями;
- втручання МФО у валютну політику України.

2.2. Забезпечення валютної безпеки держави як важливої складової національної економічної безпеки в умовах світової глобалізації

В Законі України «Про валюту і валютні операції» встановлено заходи, необхідні для запровадження в державі за умов нестійкого фінансового стану банківської системи або виникнення обставин, які можуть до цього призвести.

Особливістю реалізації валютного контролю є застосування валютного нагляду, в основі якого відповідно до політики валютного регулювання було передбачено власний аналіз та відповідальність, ризико-орієнтований підхід, аналіз суті операцій, а не форми. Ризико-орієнтований підхід дозволяє виявляти сумнівні операції на основі індикаторів, до яких належать:

- багаточисельні валютні операції на незначні суми (вдавання до дроблення операцій);
- наближення до максимально встановленого ліміту НБУ для здійснення валютних операцій;
- невідповідність вартості зовнішнього залучення ринковим умовам;
- отримання суб'єктом господарювання фінансової допомоги;
- походження активів внаслідок фінансової допомоги;
- обсяг/вид/суть діяльності валютних операцій не відповідає звичайній діловій активності/змісту діяльності;
- важко ідентифікувати економічну доцільність операції;
- операції фізичних осіб понад встановлену НБУ суму;
- невідповідність вартості продукції/робіт/послуг/активів ринковим умовам;
- здійснення операцій від імені та на користь третіх осіб;
- використання компаній - «оболонок»;
- повернення інвестицій;

- інші індикатори на розсуд банку [27].

Після впровадження воєнного стану в Україні в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності змінилися не лише правила оподаткування, а й деякі обмеження, зокрема щодо строків валютних розрахунків, тобто платежів за експортно-імпортними операціями. Порівняння обмежень, які виникли після впровадження воєнного стану, та тих, які були до того, наведено в таблиці. Усі обмеження та уточнюючі зміни до них визначено постановою Правління Національного банку України від 24.02.2022 року № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [32]

Валютні обмеження		
Вид обмеження	до 24.02.2022	після 24.02.2022
Граничні строки розрахунків за експортно-імпортними операціями (якщо сума дорівнює/перевищує 400 тис. грн)	365 календарних днів	120 календарних днів
Видача готівкових коштів в іноземній валюті в рахунку клієнта банку за межами України	Не обмежено суми коштів в іноземній валюті з рахунку клієнта банку за межами України	Не більше еквіваленту 1 00 000 гривень на місяць - якщо рахунок у національній валюті Не більше еквіваленту 1 00 000 гривень на день - якщо рахунок в іноземній валюті

Операції з РФ та РБ	Дозволено валютні розрахунки російськими та білоруськими рублями, розрахунків учасниками з цих країн при використанні платіжних карток та інших електронних платіжних засобів та ін.	Заборона валютних розрахунків російськими та білоруськими рублями, розрахунків з учасниками з цих країн при використанні платіжних карток та інших електронних платіжних засобів та ін.

Отже, відбулося зменшення граничного строку застосування банківського валютного нагляду, тобто максимально можливих строків розрахунків за експортно-імпортними операціями з 365 календарних днів до 120 календарних днів. Відповідальність за порушення даних строків існує та визначена у Законі України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 року № 2473, а саме з першого дня, який настає після граничного дня валютного нагляду, тобто з 121-го дня, нараховується пеня, яка становить 0,3% від суми неотриманої оплати за договором за кожен день прострочення [8].

Слід зауважити, що є декілька умов, за наявності яких такий скорочений термін не застосовується, зокрема:

- у випадку, якщо вартість товарів/робіт/послуг, котрі підлягають імпорту чи експорту, не перевищує суму 400 тисяч гривень на дату здійснення операції;
- у випадку, якщо розмір залишку оплати за імпортовані чи експортовані товари/роботи/послуги не перевищує суму 400 тисяч гривень на дату граничного строку для розрахунків;

- до випадків, які належать до винятків, встановлених Національним банком України за поданням Кабінету Міністрів України (відповідно до постанови НБУ від 14.05.2019 року № 67) [33].

Також заборонено операції щодо розрахунків з учасниками з рф та рб, тобто особами, які там перебувають або ж зареєстровані. Проте є певні винятки, зокрема перекази на спеціальні рахунки НБУ для збору коштів на підтримку Збройних сил України, перекази коштів осіб з походженням з рф чи рб між своїми власними рахунками тощо.

Окрім вищезгаданих заборон, Національний банк України посилив вимоги до небанківських установ з метою мінімізації спекуляцій на валютному ринку в умовах війни, а саме зменшення штучного підвищення курсу в готівковому сегменті валютного ринку, адже офіційний курс долара США було зафіксовано з початком війни (спочатку 29,25 грн за 1 долар США, а з 21 липня - 36,56 грн за 1 долар США) задля того, щоб забезпечити стабільну роботу фінансової системи [34]. Отже, з'явилася заборона на розміщення інформації про курси купівлі та продажу іноземних валют поза межами кас установ та привернення до них надмірної уваги будь-якими символами, а також в пунктах купівлі та продажу іноземних валют процес обміну валют повинен здійснюватися із обов'язковим веденням відеоспостереженням [33].

Заборонено також перекази з України за кордон в іноземній та національній валютах, як виняток лише оплата витрат за кордоном, які пов'язані з лікуванням чи смертю громадян, а також витрати на оплату рахунків за навчання. Заборон чи обмежень на вхідні перекази з-за кордону немає.

Фізичні особи, котрі займаються волонтерською діяльністю, мають змогу купувати валюту та переказувати її за кордон у межах щомісячного ліміту 400 тисяч гривень в еквіваленті, або ж без обмежень використовувати гривневі платіжні картки для придбання товарів, які підвищують

обороздатність України, а саме військової та тактичної форми, касок, бронезилетів, тепловізорів тощо [34].

Передбачено зобов'язання банків забезпечити роботу своїх відділень у безперебійному режимі в умовах відсутності загрози здоров'ю та життю громадян, а також забезпечити доступ до сховищ та сейфових скриньок і постійно поповнювати банкомати готівкою в необмеженій кількості [34].

Особливістю реалізації валютного контролю є застосування валютного нагляду, в основі якого відповідно до політики лібералізації валютного регулювання було передбачено власний аналіз та відповідальність, ризико-орієнтований підхід, аналіз суті операцій, а не форми.

В період воєнного стану законодавство змінюється досить швидко, скасовуються чинні або ж впроваджуються нові норми, а підприємці зобов'язані оперативно реагувати на ті зміни, які існують у сфері зовнішньоекономічної діяльності в Україні під час війни. Хоча в законодавстві передбачено інструменти валютного регулювання на випадок надзвичайних подій у фінансовій системі країни, досвід показує, що в умовах впливу зовнішнього середовища виникає необхідність у встановленні нових заходів, а досвід України в цьому контексті у період введення воєнного стану виявився позитивним. В основу валютного нагляду покладено ризико-орієнтований підхід, а визначені індикатори порушень валютного законодавства варто брати до уваги при реалізації заходів внутрішнього контролю та роботі внутрішніх аудиторів, оскільки при застосуванні ліберального підходу до реалізації валютного нагляду актуалізується внутрішній контроль, аналіз валютних операцій для попередження можливих відхилень. Також можемо підсумувати, що однією з найголовніших умов успішного та «законного» бізнесу наразі є відстежування змін, котрі вносяться до митного, податкового та валютного законодавств та їх неухильне виконання [34].

У сфері валютного регулювання та забезпечення валютної безпеки, широкими повноваженнями наділений Національний банк України, на якого

покладено здійснення валютної політики, виходячи з принципів загальної економічної політики України, і контроль дотримання ліміту зовнішнього державного боргу та визначення за необхідності лімітів заборгованості в іноземній валюті нерезидентам банків. Національний банк України наділений у межах, установлених валютним законодавством, нормотворчими повноваженнями в галузі здійснення операцій на валютному ринку України; його акти є обов'язковими для всіх юридичних і фізичних осіб і набувають чинності в строк, установлений Національним банком України [8]. Слушною є думка про те, що Національний банк України є центральним органом державного управління, який не включається до жодної гілки влади і є органом державного управління у сфері грошово-кредитних відносин, виконує надзвичайно важливу роль у її фінансовій діяльності [35, с. 22].

Постійний моніторинг та контроль за системою показників, що характеризують стан валютної безпеки, є важливим завданням центрального банку та інших органів державного управління, що мають функції щодо регулювання валютної сфери.

На підставі отриманої інформації та порівняння індикативних значень показників із фактичними виникає можливість уже на ранніх стадіях виявити загрози валютній безпеці, а отже, вчасно вжити заходів з метою запобігання реалізації потенційних загроз. Основні індикатори валютної безпеки були розраховані на підставі на основі даних Національного банку України. Сучасний стан валютної безпеки характеризується певним набором показників. Кожен з індикаторів має своє граничне (найменше чи найбільше) значення, яке встановлено залежно від рівня економічного розвитку країни. Відхилення фактичного значення свідчать про необхідність профілактики або усунення причин, що їх зумовлюють.

На стан валютної безпеки держави істотно впливає і фінансова доларизація економіки країни. Чим вищий рівень доларизації, тим гірше національна валюта виконує функції грошей на внутрішньому ринку. При цьому високий рівень доларизації зумовлює: зростання чутливості обмінного

курсу до змін грошової пропозиції; додатковий тиск на золотовалютні резерви країни внаслідок виникнення потреби у проведенні інтервенцій НБУ; зниження дієвості облікової ставки як інструменту регулювання грошової маси; посилення чутливості структури й обсягів грошової маси до коливань обмінного курсу національної валюти й девальваційних очікувань.

Високий рівень іноземної валюти в готівковому грошовому обігу України протягом останніх років значною мірою пояснюється недовірою населення до національних грошей, купівельна спроможність яких безперервно зменшується.

Забезпечення валютної безпеки держави базується на механізмі, який містить такі елементи: всесторонній моніторинг економіки з метою виявлення і прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз; вироблення порогових, гранично допустимих значень показників (індикаторів), перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і валютну кризу; діяльність держави щодо виявлення і запобігання ендегенним і екзогенним загрозам валютній безпеці.

Аналіз загроз валютній безпеці держави передбачає визначення їх джерел у зовнішньому та внутрішньому середовищі, визначення ступеня небезпеки шляхом розрахунку показників (індикаторів) стану валютної сфери, які в кількісній формі відображають виклики валютній стабільності, мають високу чутливість та велику сигнальну здатність попереджувати суспільство, державу та суб'єктів ринку про вірогідність наростання валютних дисбалансів і розгортання валютної кризи.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В ПОДОЛАННІ ЗАГРОЗ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Україна потребує фінансування усіх сфер господарювання: економіки, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших. Для цього необхідно забезпечити країну достатньою кількістю коштів, як у національній, та і в іноземній валюті.

Валютна безпека є важливим фактором у забезпеченні економічної стабільності країни. Воєнні дії на території України суттєво впливають на валютну безпеку країни, та несуть за собою низку неприємних аспектів, таких, як:

1. Зменшення інвестицій;
2. Економічна нестабільність;
3. Зменшення довіри до гривні;
4. Зменшення золотовалютних резервів країни;
5. Значний тиск на курс гривні;
6. Вплив на торгівлю, зменшення експорту;
7. Збільшення потреби у грошових коштах, що несе за собою збільшення зобов'язань з боку країни [34].

Ці фактори несуть загрозу валютній безпеці країни, погіршують її економічний стан та зменшують якість життя громадян.

Задля стабілізації ринку валюти із початком воєнного стану, керівництвом Національного банку України були введені обмеження, що у свою чергу мали на меті запобігти відпливу капіталу з країни [34]

Рис.3.1. Заходи для удосконалення валютної безпеки України

Джерело: створено автором

Так можемо спостерігати, що уся валютна політика, що існувала до початку воєнного стану кардинально поміняла свій напрямок. З того часу усі обмеження на валютному ринку постійно удосконалюються та підлаштовуються під стан ринку, про це свідчать численні зміни внесені до правових нормативів.

Зміцнити валютну безпеку України можна за допомогою удосконалення напрямів реалізації валютної безпеки України. Для цього необхідно здійснити ряд заходів, що спрямовані: зміцнення національної грошової одиниці, збільшенням золотовалютних резервів та інших заходів, що зображені на рис. 3.1.

В умовах економічних дисбалансів на ринку валюти важливим є швидко та якісно удосконалити правову базу валютного регулювання, що у свою чергу зміцнить національну грошову одиницю до іноземної.

Стабільність національної грошової одиниці підвищує довіру інвесторів, зменшує ризики для бізнесу та підвищує рівень привабливості, для залучення зовнішніх інвестицій [36].

Випуск казначейський зобов'язань в іноземній валюті (до прикладу у доларах) сприятиме поверненню в обіг іноземної готівки, що знаходиться «на руках» у населення, що сприятиме зміцненню ринку валюти.

За допомогою таких цінних паперів держава може розраховуватися із зовнішніми борговими зобов'язаннями, а збільшення обсягів іноземної валюти буде у нагоді для поповнення золотовалютних резервів України. Нагромадження золотовалютних резервів у свою чергу зміцнить національну грошову одиницю, та зможе її захистити від коливань на ринку.

Іноземні інвестиції можуть зміцнити національну грошову одиницю, стабілізувати курс валюти та зменшити коливання на ринку. При збільшенні попиту на гривню таким способом її вартість на міжнародних ринках валюти зростатиме. Збільшення золотовалютних резервів за допомогою іноземних інвестицій сприятимуть стійкості фінансової системи України, а великий потік таких грошових коштів розширить портфель інвестицій [37]. Отож, таким способом залучення іноземних інвестицій сприяє зміцненню валютної безпеки країни.

Укладання угод із міжнародними фінансовими організаціями та державами щодо фінансової допомоги збільшить фінансові інвестиції. Така фінансова допомога дозволить реалізувати конкретні проекти або вдосконалити певні напрями. А звіт про результати може збільшити обсяги таких інвестицій.

Удосконалення валютної безпеки через контроль за рухом грошових коштів через кордон може відбуватися у таких проявах:

- Запровадження ефективної системи моніторингу за рухом грошових потоків через державний кордон та звітність за міжнародні транзакції;
- Встановлення обмежень переказу та вивезення готівки за кордон;
- Забезпечення правомірності та відповідності стандартам вимагаючи пред'явлення ліцензії для здійснення міжнародних фінансових операцій;
- Розробка стратегії для обмеження незаконного виведенню капіталу за державний кордон;
- Розробка заходів для спонукання до легального інвестування та привертання іноземних інвесторів.

В умовах надзвичайних подій, зокрема воєнного стану важливим є збільшення платіжного балансу країни. Приділивши увагу заходам для розширення сектору підприємницької діяльності, стимулювання бізнесу задля виготовлення більшої кількості пріоритетних товарів, зменшення частки та експорт з кордон, призведе до збільшення виручки, що у свою чергу наповнить бюджет країни [38; 39].

Управління валютними ризиками являє собою визначення, вимірювання величини та керування збитками, що пов'язані із зміною курсу валюти.

Удосконалити валютну безпеку при управлінні валютними ризиками можна за допомогою таких заходів:

- Постійного контролю за валютними ризиками, аналізувати фінансовий стан, та визначати основні загрози;
- Впровадження стратегії хеджування для мінімізації валютних ризиків;
- Встановлювати обмежування на обсяги операцій в іноземній валюті та валютні ризики;
- Використання фінансових інструментів для зниження валютних ризиків;

- Постійний моніторинг ринку валюти для швидкого реагування;
- Здійснювати інвестиції в різну валюту для зменшення такого ризику.

Для удосконалення валютної безпеки важливим є налагоджувати міжнародну співпрацю. Це сприятиме обміну інформацією та досвідом. Співпраця з міжнародними банками різних країн та участь у міжнародних фінансових організаціях сприятиме зміцненню валютної стабільності в країні.

Удосконалення дисконтної політики Національного банку України може внести вагомий внесок в розвиток валютної безпеки. Така політика може включати: оптимізацію процесів дисконтування, встановлення чітких та зрозумілих правил для надання знижок, співпраця з центральними банками інших країн тощо.

Із збільшенням попиту на іноземну валюту та витіснення нею національної грошової одиниці Національний банк України розробив законопроект №11433 «Про внесення змін до деяких Законів України щодо операцій з іноземною валютою», після підписання якого при продажі валюти буде стягуватись збір у розмірі п'ятнадцяти відсотків до пенсійного фонду України.

У зв'язку із цим зросте попит та обсяг у банках на короткі депозити до одного місяця. Купуючи валюту для її розміщення на депозитах громадяни звільняються від сплати даного податку. В такому випадку можна очікувати від банків надання депозитів у декількох валютах одночасно [40].

Даний захід є недовготривалим, хоча долар та євро залишаються надалі прийнятними варіантом захисту від знецінення національної грошової одиниці.

Також банки можуть удосконалити систему формування депозитів збільшивши кількість вкладів з індексацією іноземної валюти [41]

А також валютну безпеку України можна удосконалити за допомогою прозорості системи переказів зменшивши комісію за її перерахунок. Таким способом збільшиться кількість таких перерахунків по банківській системі,

що у свою чергу дасть змогу банківським установам фіксувати підозрілі операції у сфері легалізації (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом, та повідомити про це відповідні органи. Відповідний орган (Держана служба фінансового моніторингу України) здійснює аналіз даної інформації та підтверджує злочинність даної операції, після чого передає дані правоохоронним органам. Збільшення такої інформації дасть можливість розширити співпрацю з міжнародними державними органами у цій сфері.

Міжнародна співпраця є важливою для обміну ресурсами, досвідом та технологіями між різноманітними країнами для вирішення спільних непорозумінь та досягнення взаєморозуміння.

У сфері валютної безпеки міжнародна співпраця направлена на розробку та впровадження стратегій для забезпечення стабільних валютних ринків та розвитку економіки.

Важливим є співпраця з міжнародними організаціями у сфері валютної безпеки для забезпечення стабільного розвитку фінансової системи країни. Україна співпрацює:

- Міжнародним Валютним Фондом;
- Світовим банком;
- Європейським банком реконструкції та розвитку;
- Банком міжнародних розрахунків;
- Європейським союзом.

Співпраця з міжнародними організаціями допомагає Україні: впроваджувати міжнародні стандарти, обміном досвідом, отримувати фінансову підтримку, реалізації програм структурних реформ, розвитку економіки, інфраструктури, підтримки підприємств, зміцнення економіки та конкурентоспроможності країни [42].

Також Україна може співпрацювати з Організацією Об'єднаних Націй для отримання досвіду з питань економічного розвитку країни та фінансового управління, отримуючи цінну інформацію від міжнародних експертів.

Для розуміння того, навіщо необхідно співпрацювати з різними країнами ознайомимось з валютною безпекою п'ятьох країн: Швейцарії, Сінгапуру, Японії, Німеччини та Китаю.

Швейцарія має значення міжнародний досвід у валютній безпеці, є фінансовим центром. Країна взаємодіє з іншими центральними банками та міжнародними фінансовими організаціями для забезпечення стабільності своєї національної валюти та глобальної фінансової системи.

Сінгапур активно взаємодіє з іншими країнами та регіональними блоками для розвитку інноваційних підходів у валютній політиці. Країна вкладає зусилля у розробку кібербезпеки та механізмів виявлення фінансових злочинів

Японія. Центральний банк відомий активною участю у міжнародних обмінних форумах та співпрацею з іншими країнами для розвитку стабільних валютних ринків та протидії валютним коливанням.

Німеччина завдяки своєму впливовому економічному статусу та ролі в Євросоні має великий вплив на валютну безпеку'. Країна активно співпрацює з іншими країнами Європейського союзу та Європейським центральним банком для забезпечення стабільності євро та вирішення валютних питань в регіоні

Китай другий за величиною світовий економічний гравець, що активно розвиває свою роль у міжнародних фінансових організаціях. Взаємодіє з іншими країнами в рамках «Один пояс, один шлях» впливає на міжнародну валютну систему та безпеку.

Україна може успішно використовувати міжнародний досвід у сфері валютної безпеки для поліпшення фінансової стійкості та здійснювати ефективне управління ринком валюти.

Співпраця з країнами в яких стабільна валюта дозволить Україні вивчити їх досвід та побудувати свою політику для зниження ризиків та стабілізації національної грошової одиниці.

Участь у міжнародних фінансових форумах дозволить слідкувати за глобальними тенденціями, обмінюватися досвідом та сприяти удосконаленню міжнародних стандартів управління ризиками.

Міжнародна співпраця дозволить встановити міжнародні стандарти та регулювання для розвитку криптовалюти та фінансових технологій, що забезпечить їх стійкість на світовому ринку.

Також для зміцнення міжнародної співпраці створювати спільні ініціативи для розвитку фінансових інфраструктур, для прискорення фінансових операцій. Вдосконалити міжнародні механізми обміну даними для виявлення злочинів, що пов'язані із фінансами [43;44].

Україна може активно взаємодіяти із Міжнародним Валютним Фондом, Світовим банком та іншими організаціями для отримання фінансової допомоги.

Міжнародний досвід у сфері відмивання доходів отриманих злочинним шляхом буде у нагоді для підвищення ефективності власних механізмів протидії фінансовим злочинам.

Усі ці можливості, що зумовлені міжнародною співпрацею сприятимуть зміцненню валютної безпеки України, дозволять вивчити міжнародний досвід у різних сферах діяльності та освоїти бажані методики на власній практиці [45].

Україна може розвивати співпрацю з міжнародними підприємствами у сфері валютної безпеки з метою зміцнення фінансової стабільності та забезпечення ефективного управління валютними ризиками. Деякі напрями такої співпраці включають:

- співпраця з фінтех-компаніями для розробки безпечних платіжних систем та збереження персональних даних клієнтів;
- компаніями у сфері кібербезпеки для захисту від кібератак;
- фінансовими консалтинговими службами для розробки стратегій управління валютою;
- страховими компаніями для страхування валютних ризиків;

- використання технології блокчейн, що забезпечує безпеку світових валютних переказів;
- співпраця з інноваційними фінансовими стартапами для внесення новаторських ідей у здійсненні валютних операцій;
- глобальними торгівельними платформами для пошуку ринків збуту виготовленої продукції тощо.

Важливим також є співпраця з іншими країнами, фінансовими установами та компаніями у забезпеченні валютної безпеки задля захисту персональних даних та іншої конференційної інформації від зломів. Задля цього можна налагоджувати співпрацю для захисту таких напрямків:

- забезпечення конфіденційності інформації шляхом надання доступу до неї малій кількості довірених осіб та вдосконалення системи нерозголошення;
- захист мережі шляхом пошуку та блокування шкідливих дій;
- розробка та тестування системи відновлення у разі порушення безпеки;
- освіта персоналу у сфері кібербезпеки;
- забезпечення високого рівня захисту;
- спільний обмін інформацією про нові загрози для забезпечення швидкого реагування на такі випадки;
- вдосконалення захисту платіжних систем.

Співпраця у даному напрямку стане у нагоді для захисту фінансових систем від кібератак, допоможе виявити чутливі сторони та навчить швидко реагувати на такі випадки для того, щоб уникнути фінансових витрат та забезпечити стабільність в країні.

З розвитком інформаційних технологій розвиваються атаки, що завдають сильнішого та жорстокішого удару усій системі. Кібератаки можуть спричинити збої чи відмову функціонування фінансових систем, що може призвести до серйозних наслідків та збитків.

ВИСНОВКИ

Висвітливши підходи до розуміння валютної безпеки визначено поняття та змісту валютної безпеки. З'ясовано, що для забезпечення безпеки держави необхідно чітко визначити її сутність. Валютна безпека є складовою фінансової безпеки держави. Виділяють валютну безпеку держави, суб'єктів господарювання та громадянина. Рівень валютної безпеки можна оцінити за допомогою загальних показників, таких, як: обсяг валютних резервів країни, стабільність національної грошової одиниці, рівень інфляції, надійність фінансової системи, стан зовнішніх фінансових зобов'язань, розподіл ресурсів між різними економічними галузями для зменшення ризиків та залежності від конкретного сектору, експорт та імпорт товарів та послуг, політичної стабільності в країні. Основним механізмом створення безпечного рівня валютної безпеки є валютне регулювання.

Визначено нормативно-правові основи валютного контролю та відповідальність за їх порушення. Валютне регулювання має велике значення для валютної безпеки країни. Ефективна політика валютної безпеки сприяє стабільності та розвитку економіки країни. Валютне регулювання являє собою набір дій, що спрямовані на контроль за ринком валюти в середині країни. До основних таких дій можна включити: валютні обмеження; фіксація курсу валюти; інтервенції на ринку валюти; управління валютними резервами; монетарна політика; валютні інвестиції. Основні елементи валютного регулювання в Україні включають: Національний банк України, що здійснює контроль за обігом валюти, встановлює обмінний курс та розробляє політику; законодавчі нормативні акти, що визначають правила проведення операцій з використанням валюти, її обміну; правила обміну валюти, діяльність бірж, банків та фінансових посередників; боротьба з незаконними махінаціями у фінансовій сфері та корупцією. Розглянуто основні нормативно-правові акти для проведення операцій з валютою. Відповідальність за порушення валютного контролю залежить від

серйозності даного порушення. За порушення валютного законодавства в Україні передбачена різними видами штрафів, у серйозних випадках кримінальною відповідальністю, конфіскацією майна, відсторонення від займаної посади, обмеження права здійснення діяльності, заборона на участь в торгах, аудиту та моніторингу проведених валютних операцій, втрата ліцензії, санкції з боку міжнародних організацій тощо.

Окреслено, що методологія дослідження валютної безпеки України ґрунтується на використанні як загальнонаукових методів (діалектичного, логічного (аналізу, синтезу, наукової абстракції, індукції та дедукції, структурно-системного тощо), так і спеціальних методів (порівняльно-правового, статистичного, моделювання тощо), які ґрунтуються на принципах об'єктивного, всебічного та комплексного аналізу взаємозв'язків у вибраній галузі дослідження. Зокрема, використання діалектичного методу пізнання правової дійсності дозволило проаналізувати різні доктринальні підходи до визначення, правової природи валютної безпеки в процесі збору, систематизації та обробки аналітичної інформації для проведення досліджень, а також формулювання теоретичних висновків і пропозицій щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України, для систематизації використовувалися методи наукової абстракції, індукції, дедукції та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду організованого розвитку валютної безпеки. Використання спеціального порівняльного методу дозволило проаналізувати низку статистичних даних, необхідних для оцінки стану, динаміки та висвітлити пріоритети подолання загроз валютної безпеки держави у вирішенні проблемних питань щодо валютної безпеки.

Встановлено, що сьогодні валютний складник фінансової безпеки України перебуває під впливом низки зовнішніх та внутрішніх загроз, таких як: небезпечна структура зовнішнього боргу; загрозливий рівень доларизації економіки; неефективна структура золотовалютних резервів; недосконалість валютно-курсової політики; незаконні дії з валютними цінностями; втручання МФО у валютну політику України.

Акцентовано увагу на тому, що забезпечення валютної безпеки держави базується на механізмі, який містить такі елементи: всесторонній моніторинг економіки з метою виявлення і прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз; вироблення порогових, гранично допустимих значень показників (індикаторів), перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і валютну кризу; діяльність держави щодо виявлення і запобігання ендегенним і екзогенним загрозам валютній безпеці.

Доведено, що аналіз загроз валютній безпеці держави передбачає визначення їх джерел у зовнішньому та внутрішньому середовищі, визначення ступеня небезпеки шляхом розрахунку показників (індикаторів) стану валютної сфери, які в кількісній формі відображають виклики валютній стабільності, мають високу чутливість та велику сигнальну здатність попереджувати суспільство, державу та суб'єктів ринку про вірогідність наростання валютних дисбалансів і розгортання валютної кризи.

Запропоновано напрями вдосконалення валютної безпеки України, а саме: зміцнення національної грошової одиницю до іноземної; реалізація програми фінансової допомоги Україні; здійснення контролю за рухом грошових коштів через державний кордон; удосконалення дисконтної політики Національного банку України та інші.

Підсумовано, що міжнародна співпраця є важливою для обміну ресурсами, досвідом та технологіями між різноманітними країнами для вирішення спільних непорозумінь та досягнення взаєморозуміння. Важливим є співпраця з міжнародними організаціями у сфері валютної безпеки для забезпечення стабільного розвитку фінансової системи країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. Київ: УБС НБУ, 2014. Т.1. 831 с.
2. Офіційний сайт Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0>.
3. Марченко О.М., Пушак Я.Я.,Ревак І.О. Фінансова безпека держави: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2020.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
5. Белінська Я.В. Тактичні та стратегічні заходи подолання валютної фінансової нестабільності в Україні. URL: <http://id.niss.gov.ua/m-nit-r/n-vember08/16>
6. Безрукува Н.В. W-rld currencies in the gl-bal ec-n-my: m-dern r-le and future trends https://rep-sit-nupp-edu-ua/bitstream/P-ltNTU/6748/1/EiP_3_19_83_BGB.pdf
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2023 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/sh-w/v1277731-13#Text>.
8. Про валюту і валютні операції: Закон від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2473-19>
9. Єрмоленко Д.О. Поняття і структура методології дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 35. Том 1. С. 11-13.
10. Бобровник С. Методологічний інструментарій дослідження правових категорій. *Правова держава*. 2024. Вип. 29. С. 50-56.
11. Gabriel D. Meth-ds and Meth-d-l-gy. 2023. URL: <https://deb-rahgabriel.com/2011/05/13/meth-ds-and-meth-d-l-gy/>.

- 12.Brkshier K. Meth-d vs. meth-d-l-gy: understanding the difference. 2022.
URL: <https://uxdesign.cc/meth-d-vs-meth-d-l-gy-whats-the-difference-9cc755c2e69d>.
- 13.Оржинська Е.І. Стан сучасної класифікації методів науки. *Право і суспільство*. 2018. №2. Ч.3. С.19-22.
- 14.Суходоля М.В. Методологічна складова аналізу правової культури: виклики сьогодення. *Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5-6 квітня 2019 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С. 12-13.
- 15.Halil-vic H., K-rajljic N., Cacan A. The-ry -f Pr-bability and Criminal Pr-cedure: A New Percepti-n -f Interpretati-n -f Evidences and C-urt's Ruling. *Revija za kriminalistik- in krimin-l-gij-*. Ljubljana 65, 2024. № 4. 328-335.
- 16.Strutin K. Calculating Justice: Mathematics and Criminal Law. 2013. URL: www.llrx.c-m/2013/12/calculating-justice-mathematics-and-criminal-law/.
- 17.Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zak-n.rada.g-v.ua/laws/sh-w/2469-19>.
- 18.Безпека життєдіяльності та охорони праці: підручник / [В. В. Сокуренко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокуренка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 308 с.
- 19.Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні: метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.
- 20.Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації: монографія. Київ: НІСД, 2014. 432 с.
- 21.Акімова Л. М. Методологічні підходи щодо оцінювання фінансової безпеки на рівні державних установ. *Ефективність державного*

- управління. 2018. Вип. 1 (54). Ч. 2. С. 225-232. URL: http://www.lvivacademy.c-m/vidavnitstv-_1/edu_54/fail/28.pdf 8.
22. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 130-138. D-I: <https://d-i.-rg/10.32702/2306-6814.2021.17.130>
23. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2023. 356 с.
24. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.g-v.ua/d-cuments/3472021-39613>.
25. Глобальна економіка: навч. посіб. / Т.В. Шталь, Ю.Б. Доброскок, О.О. Тищенко, Н.В. Проскурніна, Ю.О. Світлична. Харків : Форт, 2016. 358 с.
26. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні. Київ : Київський Національний університет внутрішніх справ. 2020. 734 с. 72
27. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи : навч. посіб. / Я. А. Жаліло, О. С. Бабанін, Я. В. Белінська [та ін.] ; заг. ред. Я. А. Жаліло. Київ : НІСД, 2019. 142 с.
28. Белінська, Я. В. Тактичні та стратегічні заходи подолання валютно фінансової нестабільності в Україні URL : <http://-ld.niss.g-v.ua/m-nit-r/n-vember08/16.htm>.
29. Правове забезпечення господарської діяльності в Україні: монографія / О.П. Гетанець, О.Ю. Прокопенко, А.М. Чорна та ін. / за заг. ред. О.П. Гетманець. Харків: Константа, 2019. 296 с.
30. Філіпченко Т. В. Валютна безпека держави в умовах світової глобалізації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 863. С. 6 – 11.

31. Валютне регулювання : зарубіжний досвід та пропозиції щодо України (Точка зору експертів Українсько-європейського консультативного центру). *Економіка, фінанси, право*. 2020. № 10. С. 3-7.
32. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова НБУ від 24.02.2022 року № 18. URL: <https://zak-n.rada.g-v.ua/laws/sh-w/361-20#n831>
33. Про особливості регулювання та нагляду за здійсненням діяльності з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі в період дії воєнного стану : Постанова НБУ від 29.07.2022 року № 165. URL: <https://zak-n.rada.g-v.ua/laws/sh-w/361-20#n831>
34. Офіційний сайт Національного банку України. 2022. URL: <https://bank.g-v.ua>
35. Латковська Т. Актуальні питання фінансово-правової політики у сфері публічно-правового статусу Національного банку України. *Сучасний вимір держави та права* : збірник наукових праць / за ред. В.І. Терентьева, О.В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2018. С. 21-23.
36. Дахно Л.М. Функціонування валютного ринку України, 2023. URL: <https://rep-sit-nupp-edu-ua/bitstream/P-ltNTU/7652/1/>
37. Іличок Б.І. Валютна безпека України стан та перспективи вдосконалення. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. URL: http://www.irbis-nbuv.g-v.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASPmeta&C21CM=S&S21P03=FILA=&S21STR=PSPEprint201729
38. Шумський І.К. Співпраця України та Міжнародного валютного фонду під час воєнного стану, 2022. URL: <https://rep-sit-nupp-edu-ua/bitstream/P-ltNTU/12945/1/zbimik%209%20червн2022-239-pdf>
39. Ситник Н. С., Стефанків Б. О. Фінансові аспекти складників економічної безпеки держави. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2018. Випуск 1-2 (44). С. 136-140.

40. Гетманець О. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. *Фінансове право*. 2020. № 3. С. 218-223.
41. Економічна безпека України: внутрішні та зовнішні чинники : навч. посіб. М. Д. Лесечко, Я. Й. Малик, С. Д. Гелей та ін. Л. : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 425 с.
42. Васильців Т. Г. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам та забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. № 2(711) С. 32–51.
43. Berezivskyi Y., Zbarsky V., Zbarska A. Integral evaluation as the basis for analytical support for managing the competitiveness of socially-oriented retailers. *Accounting*. 2023. № 7(4). P. 825–836.
44. Vasylytsiv T. G. Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprises. *Науковий вісник Полісся*. 2022. № 2(4). С. 8–15.
45. Управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам: монографія/ [Балабаниць А.В., Гапонюк О.І., Горбашевська М.О., Кислова Л.А., Омельченко В.Я., Семкова Л.В. Мацука В.М., Осипенко К.В., Перепадя Ф.Л.]. М.: 2020. 223 с.